

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA RUSKÉHO JAZYKA

Nostalgie po SSSR jako kulturní fenomén

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kateřina Šnajdrová

Vizuální kultura se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Michaela Pešková, Ph.D.

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 27. června 2020

.....
vlastnoruční podpis

Ráda bych poděkovala Mgr. Michaele Peškové, Ph.D. za její odborné rady a pomoc při psaní mé bakalářské práce. Také chci poděkovat svojí rodině za jejich podporu během celého studia.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINÁL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	4
ÚVOD	5
1 NOSTALGIE	6
1.1 INDEX NOSTALGIE PO SSSR PODLE CENTRA LEVADA	6
1.2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ NOSTALGII	11
1.3 PROJEVY NOSTALGIE	15
2 PRAKTICKÁ ČÁST	22
2.1 METODOLOGIE VÝZKUMU	22
2.1.1 Cíle a hypotézy	22
2.1.2 Dotazníkové šetření	23
2.1.3 Výsledky šetření a jeho grafické zpracování	23
2.2 ZHODNOCENÍ HYPOTÉZ	32
3 NOSTALGIE V ČESKU	35
3.1 FENOMÉN OSTALGIE	36
3.2 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	36
3.2.1 Cíle a hypotézy	37
3.2.2 Výsledky šetření a jeho grafické zpracování	37
3.2.3 Zhodnocení hypotéz	39
4 POROVNÁNÍ NOSTALGIE PO TEHDEJŠÍM ČSSR A SSSR	41
4.1 POHLED AUTORKY	42
ZÁVĚR	44
RESUMÉ	45
SEZNAM CITACÍ	46
SEZNAM LITERATURY	50
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ	51
PŘÍLOHA P1: DOTAZNÍK 1	53
PŘÍLOHA P2: DOTAZNÍK 2	54

SEZNAM ZKRATEK

ČSSR - Československá socialistická republika

GUM - Главный/Государственный универсальный магазин

NDR - Německá demokratická republika

RAN - Российская академия наук (Ruská akademie věd)

SSSR - Svaz sovětských socialistických republik

Úvod

Předmětem této bakalářské práce je seznámit s fenoménem nostalgie po SSSR v Rusku. Práce si klade za cíl analyzovat několikaletý výzkum centra Levada a ověřit jejich výsledky vlastním šetřením. Druhým cílem práce je porovnání míry nostalgie Rusů po Sovětském svazu a Čechů po ČSSR a zdůvodnění rozdílných výsledků šetření.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol a ty jsou dále členěny na podkapitoly. První kapitola se věnuje základní teorii nostalgie a objasňuje její důvody. V podkapitole je popsán výzkum ruského centra Levada, které se tímto fenoménem dlouhodobě zabývá. Další podkapitoly jsou zaměřené konkrétně na fenomén nostalgie po SSSR a jeho faktorech a projevech.

Druhá kapitola se věnuje prvnímu dotazníkovému šetření. V tomto výzkumu respondenti odpovídali, zda pociťují ve svém okolí nostalgii, nebo sami teskní po minulém režimu. Dále konkrétně uváděli, po jakých výrobcích nebo potravinách se jim stýská. Ze záznamů dotazníkového šetření jsem vytvořila přehledné tabulky a grafy a výsledky výzkumu jsem doplnila o obrazovou dokumentaci věcí, na které Rusové nejčastěji vzpomínali v odpovědích.

Kapitola třetí se týká situaci v České republice, jak my se ohlížíme zpět k minulému režimu a jak se to ve společnosti projevuje, uvádím několik příkladů. Součástí této kapitoly je i fenomén ostalgie, který se týká východního Německa, o tom se zmiňuji jen okrajově. Následuje dotazníkové šetření o nostalgii po ČSSR a shrnutí výsledků.

Čtvrtá kapitola na konec porovnává nostalgii mezi Českem a Ruskem a hledá příčiny, proč se míra nostalgie tak liší.

K vypracování kvalifikační práce jsem použila převážně internetové zdroje v ruském jazyce, často se jednalo o mluvený jazyk v reportážích nebo rozhovorech zaměřených na tuto problematiku. V práci se objevují dobové obrázky, ale i vlastní fotografie z mé návštěvy Moskvy.

1 NOSTALGIE

Původ slova nostalgie najdeme v řečtině - nostos, stesk po domově, a algos, bolest.[1] Českými ekvivalenty tohoto cizího slova mohou být například: smutek, stesk. Jde o funkci, která probíhá v mozku, a můžeme ji způsobovat několik důvodů.

První z příčin může být prostý stesk po domově. V 17. století se rozhodl zkoumat toto lidské chování německý armádní lékař Johannes Hofer, po tom co jeho celý útvar trpěl problémy s dýcháním, nekontrolovatelným pláčem a hroucením. Při rozhovorech s vojáky zjistil, že se jim všem stýská po domovině a jediným účinným lékem na tuto nemoc bylo poslat je zpět k rodině.[2]

Slovo nostalgie si můžeme vyložit také jako stesk a vzpomínání na to co bylo v minulosti, na něco co je ztracené. Tento projev mozku může spustit například známá písnička, oblíbené jídlo nebo pach. V mozku se spojí se vzpomínkou, která se nám hned vybaví a my se přeneseme do minulosti, nejčastěji do dětství. Čím je člověk starší, tím častěji vzpomíná na krásné okamžiky, které ve svém životě prožil. Mnoho spisovatelů takové návraty do minulosti inspirovaly k psaní, např.: Božena Němcová, když psala *Babičku*, kde se vrací do svých vzpomínek na svoji babičku.

Nostalgie je normální jev, ochranný mechanismus člověka při setkání s něčím novým a neznámým. Stesk vytváří „tradiční“ obraz stabilní minulosti, který může být příkrášlený a pomáhá zvládnout přechodné a někdy pro společnost nebezpečné situace. Každá generace má svůj „tradiční“ obraz, který si transformuje a přizpůsobuje svým potřebám.[3]

Nostalgie se zvyšuje s nespokojeností se současným světem, životem, politikou, nebo kulturou.

1.1 INDEX NOSTALGIE PO SSSR PODLE CENTRA LEVADA

Sovětský svaz se po zhoršení vztahů mezi jednotlivými republikami, rozpadl 26. prosince 1991, v tento den byly USA všechny republiky prohlášeny za nezávislé. Oficiálně však ukončení SSSR bylo 31. prosince 1991, kdy byla na Kremlem sovětská vlajka nahrazena vlajkou Ruska.[4]

Poté ruské výzkumné centrum Levada od roku 1992 začalo s monitorováním situace nostalgických pocitů vůči sovětskému impériu. Tyto údaje získává z osobních rozhovorů s občany napříč celé Ruské federaci. Průzkumu se účastní lidé z vesnic, měst a všech věkových kategorií, včetně těch, kteří v Sovětském svazu nežili.

První průzkum, který se konal tři měsíce po rozpadu, ukázal, že 66% respondentů by vrátilo události, které vedli ke konci Sovětského svazu, a 23 % vyjádřilo opačný uhel pohledu. Vysoké je i číslo lidí, kteří se nevyjádřili nijak, to je 11 %, není to ale nejvyšší cifra za daných 20 let průzkumů (v roce 2014 nesdílelo svůj názor dokonce 18 % dotázaných).[5]

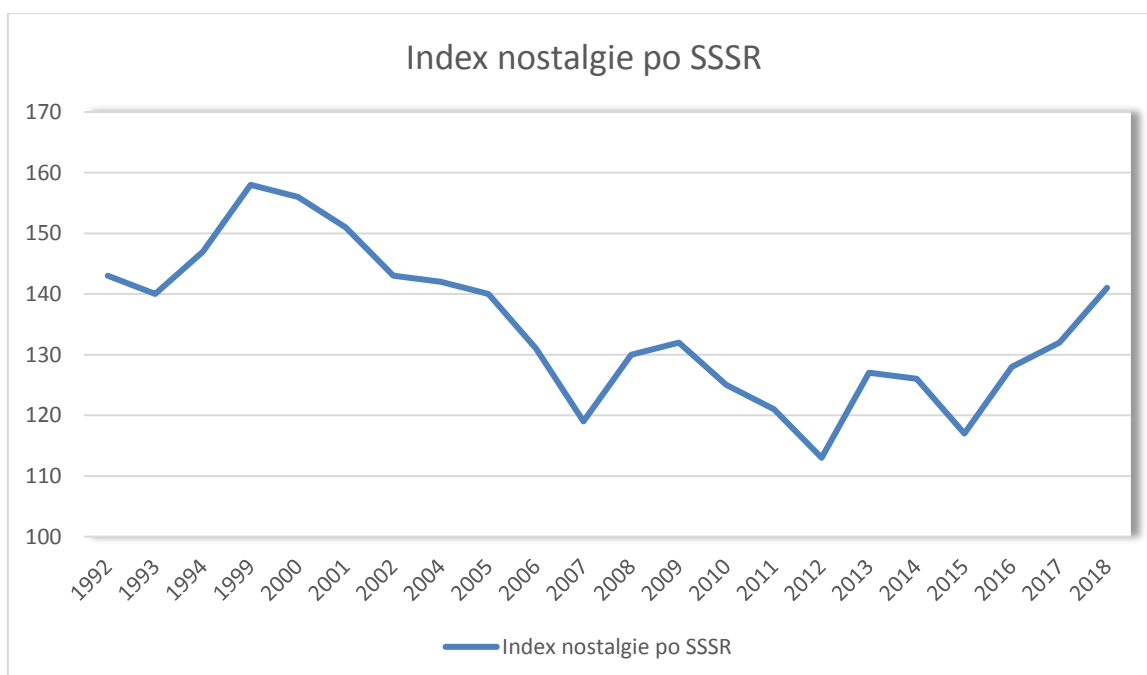
Postupně až do roku 1999 se procenta tesknících po SSSR pohybovala kolem 64 %, ale v již zmiňovaném roce narostl index nostalgie na hodnotu 74 %. V tomto roce lidé, kteří se účastníci výzkumu odpovídali, že litují rozpadu Sovětského svazu především, kvůli ekonomice a narušení vztahů s rodinou a přáteli. V letech 1999 a 2000 byla zaznamenána rekordní nostalgie, pravděpodobně kvůli nespokojenosti s politickými změnami. Až do 31. prosince 1999 byl prezidentem Boris Jelcin, který během vlády byl oficiálně ve Státní Dumě obviněn z jednání proti ústavě. V průběhu jeho vlády se Rusku ne příliš dařilo, země prodělala v roce 1998 ekonomickou krizi. V roce 1999 Boris Jelcin dosadil do funkce předsedy vlády V. Putina a nechal se slyšet, že by ho rád viděl, jako svého nástupce, tak se i v roce 2000 stalo.[6]

V dalším roce se udržely výsledky nad 70-ti procenty. Poté se opět na několik let křivka indexu srovnala a držela se v průměru kolem 60 %. Nejnižší údaje zaznamenalo centrum v roce 2012 a to pouze 49 %. To mohly způsobit prezidentské volby, které se ten rok v březnu konaly, a V. Putin v nich získal již třetí mandát.[7]

Z tabulek, které vytvořilo výzkumné centrum Levada, vyplývá, že v roce 2014, kdy Rusko okupovalo poloostrov Krym, respondenti často odpovídali, že v tomto roce vzrostla vzájemná nedůvěra a zuřivost, to by se nestalo, kdyby SSSR byl stále pohromadě včetně Krymu.[5] V průběhu dalších dvou let bylo i těžší navštěvovat své přátele a příbuzné na Ukrajině. Dnes se Rusové dostanou na Ukrajinu jen s notářsky ověřenou pozvánkou od občana Ukrajiny.

Další častou odpovědí na otázku: „V souvislosti s čím, litujete rozpadu SSSR?“ bylo vyšší možnost cestování i přes to, že většinu sovětských časů byl výjezd do zahraničí zakázán. Naproti tomu se svobodně mohlo jezdit po SSSR a občanům to příliš nevadilo, protože na území Sovětského svazu bylo vše - hory, památky, příroda i moře, jednoduše bylo hodně na výběr, kde strávit dovolenou. [8]

Po rozpadu se situace lehce změnila, do některých zemí nyní Rusové potřebují vízum, nebo minimálně pozvání od tamějšího obyvatele.

Graf 1 - Index nostalgie po SSSR. Zdroj dat www.levada.ru sestavila autorka

Index nostalgie se vypočítává následujícím způsobem: počet respondentů pro, mínus počet respondentů proti a plus 100. Jedinou věkovou skupinou, ve které se index nostalgie dostává pod 100, jsou Rusové ve věku 18-24 let. Přibližná hodnota v roce 2018 byla 85.[9]

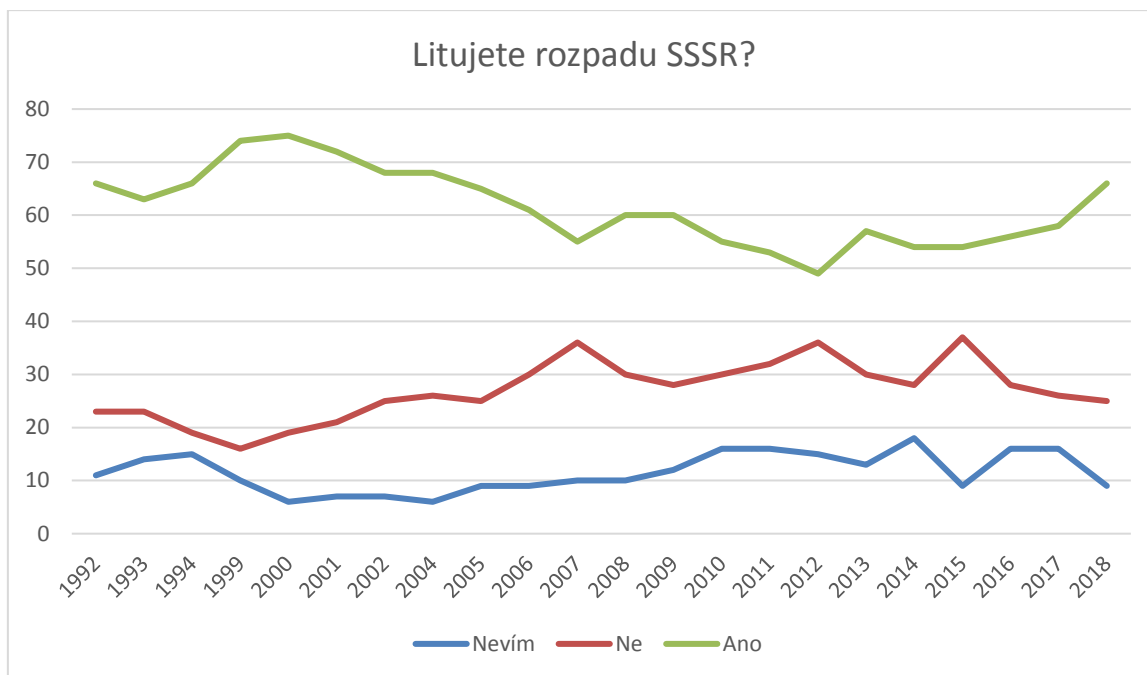
Informace z roku 2018 říkají, že 66 % dotázaných obyvatel Ruska lituje rozpadu Sovětského svazu. Jedním z důvodů stesku je podle průzkumu to, že země už není tak velká a nepůsobí už jako nepřemožitelná velmoc. Skutečnost, že člověk žije v tak obrovské zemi, v něm vyvolává pocit bezpečí a pokud impérium ztratí téměř 1 čtvrtinu celé své

rozlohy, obyvatelé se začnou cítit ohroženější. I dnes je Rusko největší zemí na světě, ale rozdíl v rozloze mezi ním a SSSR je přes 5 milionů km². Ale velikost Sovětského svazu se neměřila jen rozlohou, ale je řeč o abstraktním slova smyslu. Země byla velká svým sociálním systémem, bezpečností, životními jistotami, které Sovětský svaz nabízel apod. Podle institutu sociologie RAN v roce 2016 lidé byli na SSSR hrdí a to hlavně kvůli dvěma momentům: 76 % lidí se pyšní vítězstvím ve Velké vlastenecké válce a 59 % je hrdých na poválečnou regeneraci země.[10]

Podle výroku současného prezidenta Vladimira Putina byl rozpad Sovětského svazu největší katastrofou 20. století pro občany Ruska.[11]

K indexu nostalgie se v ruské televizi, na programu RTVI, vyjádřil i ředitel výzkumného centra Levada Lev Gudkov. Starší lidé s nostalgickými pocity samozřejmě vzpomínají na to, co bylo a často jen na to dobré, protože to si pamatují nejvíce. V Sovětském svazu prožili dětství a to je často to nejkrásnější období života. Většinou si vzpomínky přikrášlují a nechtějí si připomínat chudobu, teror a cenzuru. Gudkov naopak nesouhlasí s Putinem, že pro všechny byl rozpad SSSR geopolitickou katastrofou, pro některé lidi to bylo i osvobození. To, že lidé v dobrém vzpomínají o minulých letech, to neznamená, že by chtěli v Sovětském svazu žít. Lev Gudkov v rozhovoru cituje Leonida Polyakova, profesora vysoké školy, který řekl, že Rusové potřebují šťastné zapomenutí minulosti, aby nevznikaly konflikty mezi generacemi.[12]

V roce 2018, kdy se rozhovor v televizi uskutečnil, Gudkov tvrdil, že Rusko žije v režimu „a tak dále“ což znamená, že přítomnost se nijak nemění, nemá žádný vývoj a stále se opakuje. Za sovětské vlády bylo možné se spolehnout na řadu jistot, Sovětský svaz byla silná a pevná mocnost. Naproti tomu nynější systém vnímají jako zkorumpovaný, vzdálený a cizí lidem, byrokratický a krátkozraký. Možným řešením by mohla být politická strana, která by byla pro Putinovu stranu Jednotné Rusko rovným soupeřem, a mohla vznikat diskuze o různých problémech.[12]

Graf 2 - Nostalgie po SSSR, Zdroj dat www.levada.ru sestavila autorka. Hodnoty jsou uváděny v procentech.

Lev Gudkov, ředitel centra Levada, v rozhovoru pro web Invest-Foresight uvádí, že toto není nostalgie jako u emigrantů po jejich opuštěném domově, ale způsob vyjádření nespokojenosti prostřednictvím idealizované minulosti. Nikdo z těch, kteří cítí nostalgii, se nechtějí vrátit do té doby, ale některé přibarvené vzpomínky působí lákavě. Někteří lidé neznají nebo si nepamatují stagnaci, šedou beznaděj a nedostatek jídla a běžných věcí pro život.[13]

Po pádu Sovětského svazu se v začátcích výzkumu centra Levada domnívali, že mládež začne novou více prozápadní éru, tak se i zpočátku stalo, mladí sdíleli nové demokratické postoje, ale po několika letech nadšení opadlo. Sociologové z centra předpokládali, že až nastoupí nová generace, která sovětskou dobu nezažila, přinese pro společnost očekávanou změnu. To se ale nestalo, protože demokratické postoje se střetly s reálným životem, to se později měnilo v cynismus a zklamání a vznikala tak pasivní přístup k životu. Jak se říká „Je těžké žít, ale je možné trpět.“. Říká o přístupu mladé generace k nostalgii Lev Gudkov.[13]

V reakci na tvrzení Putina, které uvádím výše, by Rusové chtěli zlikvidovat následky této katastrofy a to tím, že se obnoví Sovětský svaz. Sám Putin věří, že SSSR a Rusko jsou

stejně, jen je dnešní Rusko o hodně menší a většina Rusů by chtěla opět vrátit velké Rusko. Obyvatelé by chtěli obnovit svaz republik (SR), ale bez zbývajícího SS (sovětských, socialistických).[12]

1.2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ NOSTALGII

Faktory ovlivňující nostalgii po Sovětském svazu lze rozdělit do několika skupin. Jako první bych uvedla faktor vytváření určitého zkrácení obrazu SSSR. K takovému zkrášení minulosti se využívá metod „oslavné“ propagandy, která pomocí racionálních argumentů přesvědčuje cílovou skupinu lidí.[14]

Obrázek 1 - Sovětská propaganda oslavující jednotu sovětských republik (Zdroj: Sovětská propaganda oslavující jednotu sovětských republik [online]. [cit. 2020-06-21]. Dostupné z: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dc/USSRRepublicsPoster.jpg>)

Jedním z faktorů, které přikrášlují obraz tehdejšího života, je sovětská kinematografie, která na Rusy a především na tu mladší část populace silně působí. Tento pohled na

sovětský život je v mnoha případech zkreslený, tak aby posloužil státu. Ruský novinář Andrej Archangelskij pojmenoval takový styl filmů a seriálů «Небесный СССР» (překlad: Nebeský SSSR). Tento druh kinematografie byl používán k propagandě sovětských ideálů. Dodnes se filmy a seriály vysílají a utvrzují pocity a vzpomínky starších generací na SSSR. Bývalí sovětští lidé tak zapomínají na nedostatek potravin, dlouhé fronty v obchodech, na teror ze strany státu a mění je na krásný obraz minulosti.[12]

Nejnostalgičtější jsou lidé starší 55 let. V posledních několika letech ale sociologové zaznamenali takové pocity i u mladých lidí ve věku 18-24 let. Podle socioložky Valerie Kasamary mládež vnímá SSSR jako nějakou značku a odtud plyne touha po tomto období. Valerie je toho názoru, že u těchto mladých lidí nelze mluvit o nostalgii, protože éru Sovětského svazu dobře neznají a v té době nežili, a proto můžeme mluvit pouze o zájmu a nadšení.[15] U mladší populace dochází k velkému zkreslení filmy o socialismu. Ve škole se o něm mnoho nenaučili, a proto ho znají především z filmů a vyprávění rodičů a prarodičů. Sovětský svaz vnímají jako utopii a jako ztracený ráj, ke kterému by bylo dobré se vrátit. Tento jev lze také zařadit do faktorů, které zkreslují pohled na SSSR.

Druhý z faktorů může být nespokojenost s rozhodnutími vlády. Vliv na nostalgii má i celková nespokojenost obyvatel Ruska. Ti se obávají sociální nejistoty. Například jedním z momentů, kdy se lid začal obávat o jejich budoucnost, bylo v červnu roku 2018, kdy vláda přijala novou důchodovou reformu. V tomto zákoně se ustanovilo postupné zvyšování základního důchodového věku pro muže z 60 na 65 let a pro ženy z 55 na 60 let. Těchto čísel by se mělo dosáhnout roku 2028. Způsob jakým tuto reformu politici podávali, byl lehce matoucí a jako vše v Rusku musel znít lépe, než že lidé budou chodit do důchodu později. Proto se o tomto zákoně mluvilo jako o „zlepšení důchodového systému“ nebo „návrh zákona o důchodové reformě“. Úskalí zvýšení důchodového věku tkví v uplatnění lidí před vstupem do penze, a aby se zabránilo propouštění zaměstnanců kvůli věku, nebo by starší člověk nemohl najít pracovní místo, stát se rozhodl zvyšovat kvalifikaci u takových lidí a zajistit vyšší podporu v nezaměstnanosti. Tímto gestem dalo vedení Ruska jasně najevo, že chtějí být stále více produktivní a chtějí si udržet statut velmoci a to ne jen po stránce rozlohy země. I toto mohlo vést k nárůstu nostalgických pocitů.[16]

Při svém průzkumu jsem se často setkala s názory, že národ nedůvěřuje vládě, protože je vysoká míra korupce. „Podle průzkumů střediska Levada Center v letech 2005–2006 uvedlo 50 % respondentů korupci, jako hlavní překážku růstu hospodářství v Rusku.[17]“

Radio Business FM se ptalo známých osobností, co si myslí o nostalgii po SSSR a jak si jí vykládají. Mluvčí prezidenta Ruské federace Dmitrij Peskov reagoval tím, že výsledky průzkumu centra Levada lze interpretovat různě. Podle něj si každý svoji minulost lehce přikrášluje a to co člověk zažil v mládí se zdá být lepší. Další koho se ptali na názor, byl žurnalista, historik, profesor a člen prezidentské rady pro lidská práva Nikolaj Svanidze. Ten je toho názoru, že čím horší a nejistější je život, čím menší je důvěra k zítřku, tím je vyšší nostalgie po tom mýtickém Sovětské svazu. Třetím dotázaným byl sovětský a ruský televizní novinář, který si nostalgii vysvětluje tak, že procento tesknících po SSSR jsou lidé starší 50 let a ti si pamatují to dobré a o tom špatném raději nepřemýšlí. Jeho pohled by se dal přiřadit k faktorů psychickému, kde lidé vzpomínají na své mládí. A pokud jde o mladší část populace, která Sovětský svaz nezažila, ta by se podle něj do celkových výsledků průzkumu neměla počítat, protože socialismus nezažila na vlastní kůži. Tvrdí, že mladí vcelku o sovětských časech mluví převážně negativně.[18]

Na téma nostalgie po SSSR se v roce 2018 objevilo spousta rozhovorů v televizích a rádiích po celém Rusku. Především kvůli nadprůměrným výsledkům z výzkumu roku 2018. V televizním přenosu na programu OTR, kde mimo jiné vystoupil Andrey Andreev, doktor filozofie a hlavní vědec Sociologického ústavu Ruské akademie věd, se přímého přenosu účastnili i diváci, kteří přispívali svými vzpomínkami. Mezi příspěvky lidí Andreev mluvil i o svém pohledu na věc, hned zpočátku vystihl počáteční rozčarování obyvatel těsně po rozpadu SSSR. Do té doby sovětský lid o kapitalismu četl jen v knihách a novinách, ale až když si ho vyzkoušeli na vlastní kůži, zjistili, že to není nic pro ně.[19]

Jeden z prvních, kdo se dovolal, byla paní Olga z Rostova na Donu, která svoji nostalgii obhajovala tím, že hned po škole lidé získali práci, měli právo na byt a své děti mohli dát do mateřské školy. Rodiny byly více spolu, na denním pořádku byly společné snídane a večere, naopak v téhle době jsou všichni zaneprázdněni prací a skoro se nevidí, protože

potřebují na všechno vydělávat peníze. Některé příspěvky od diváků poukazují na to, že se lidem nestýská jen po životních jistotách, ale i po produktech té doby. Často je vyzdvihována kvalita potravin, tak jako v tomto komentáři: „Nejvíce cítím nostalgii po sovětských přírodních potravinách: klobáse z masa, přírodním mléce, zmrzlině ze smetany. Takové už bohužel jíst nebudeme.“[19]

Podle Andreye Andreeva se v 70. letech lidem v Sovětském svazu zalíbil styl života za hranicemi, i přes železnou oponu bylo „vidět“. Sovětští lidé obdivovali, jak žijí jiní, ale byl to jen klam, netušili totiž, co všechno kapitalismus obnáší, jaké poplatky a daně se musejí v tom vysněném světě platit a neznali nezaměstnanost. Po rozpadu lidé očekávali, že to co bylo do té doby dobré (bezplatné bydlení nebo bezplatné vzdělání) přetrvá a něco nového se k tomu přidá, ale tak to při změně sociálně-ekonomického a politického systému nefunguje, jak vysvětluje Andreev. Domnívali se, že stát se dál o ně bude starat a že se rozšíří spotřebitelský trh, že budou jezdit do zahraničí, ale ty sociální jistoty zůstanou.[19]

Andreev vzpomínal na příklad takového očekávání lidí. V 90. letech byl kandidátem na zástupce Moskevské dumy a často se stýkal s lidmi a chodil k nim domů a oni mu ukazovali, jak se jim boří domy a co všechno nefunguje a stěžovali si, že stát jim nic nedává, nic jim neplatí a nepomáhá. A Andreev se jich ptal, proč by jim stát měl něco dávat. A lidé, kteří byli zvyklí, že jim za sovětských časů stát přispíval na opravy domů apod., odpovídali, že jim musí dávat, protože je to stát.[19]

Doktor Andreev provedl výzkum, který úzce souvisí s nostalgií po SSSR. Ptal se ruských občanů, jaké emoce v nich vyvolává ta nebo jiná epocha ruské historie. Řeč byla o Sovětském svazu za Brežněva, o 90. letech za Jelcina a o současném Rusku. Andreev v rozhovoru uvádí některé výsledky, například emoce strach: za SSSR 15 %, za Jelcina 65 % a v současnosti se strach snížil na 20 %, to je ale pořád o něco více, než v sovětské éře. Druhý příklad uvádí - důvěra mezi lidmi: v sovětské době 69 %, za vlády Jelcina 7 % a dnes 22 %. Když shrnuje výsledky tohoto průzkumu, dochází k tomu, že nostalgie po SSSR je hlavně po vysoké úrovni sociálních záruk a nízkému riziku, ale především po kvalitě mezilidských vztahů.[19]

Další faktor, který ovlivňuje nostalgii, je faktor generační. Velice záleží na době, kdy se člověk narodil. Světlana Alexijevič to ve své knize moc hezky popisuje: „Sovětské lidi bych

rozdělila do čtyř generací: stalinské, chruščovské, brežněvské a gorbačovské. Patřím do té poslední. Přijímali jsme chřadnutí komunistické idey snáz, protože jsme nežili v době, kdy ta myšlenka byla ještě mladá, silná, s nepromarněným kouzlem osudového romantismu a utopických nadějí. Vyrostli jsme za kremelských starců. V posledních, nemastných neslaných letech. Na velká komunistická jatka se už zapomnělo.[20]“

Poslední faktor, o kterém chci mluvit je psychický. Do této skupiny bychom mohli zařadit vzpomínání starších lidí na jejich dětství a mládí, které prožili v době socialismu. Dál by sem mohli patřit pocity lidí, kteří jsou věčně s něčím nespokojení, a nedá se jim zavděčit. V ruském jazyce pro to mají několik přísloví: «Хорошо ли там, где нас нет», «Яблоку из соседнего огорода слаще», «Трава на газоне соседа зеленее». Člověk je bohužel stvořený, tak že si neváží toho co má a vždy se zajímá, kde je lépe. A často si to místo, kde je bez nás lépe, idealizuje. Přesně tak to je i se vzpomínkami na Sovětský svaz.

Na nostalgii hlavně u mladých lidí má aktuálně velký vliv Jediná učebnice historie pro střední školy. S návrhem na její vznik přišel V. Putin v roce 2013 a to z důvodu velice široké škály učebnic historie, které do té doby byly využívány ve školách. Samozřejmě obsah se v nich často lišil a studenti potom nevěděli, co je pravda. Jejím sepsáním byla pověřena Ruská historická společnost. Podle této učebnice se začalo vyučovat ve školním roce 2016/2017. Učebnice by měla obsahovat jediný pravdivý obraz historie Ruska.

1.3 PROJEVY NOSTALGIE

To, že obyvatelé současného Ruska mají nostalgické pocity k Sovětskému svazu, lze zaznamenat už jen procházkou v centru Moskvy. V obchodech se suvenýry lze čím dál častěji vidět výskyt předmětů se symboly SSSR, nebo s portréty Stalina, Lenina a dalších sovětských představitelů. Samozřejmě jde především o lákadlo pro turisty, protože například sklenička na vodku s motivem srpu a kladiva je vtipný suvenýr z Ruska. Kdybych měla porovnat vlastní zkušenost z ulic v Moskvě a v Praze, tak v našem hlavním městě nenajdu suvenýry s nápisy ČSSR, nebo portréty bývalých prezidentů.

Nostalgie se projevuje i v současné architektuře. Obnovují se místa symbolická pro SSSR, například výstavní areál VDNCh, který se nachází v Moskvě. Celý název zní Выставка

достижений народного хозяйства а je věnován úspěchům sovětského hospodářství. Zde aktuálně probíhá rozsáhlá rekonstrukce. Výstava byla založena 1. srpna 1939 a můžeme zde najít velké množství pavilonů a architektonických památek (fontány, sochy). Každá země bývalého Sovětského svazu zde má svůj pavilon, který svojí architekturou reprezentuje svoji zemi. Dále je zde například: Muzeum kosmonautiky, maketa města Moskva, Pavilon dopravy, maketa rakety Vostok, Pavilon Rusko je moje historie, fontána Přátelství národů, Moskvárium, atd. V roce 2013 se rozhodlo o zásadní rekonstrukci areálu a s přestavbou se začalo o rok později. Doposud rekonstrukce probíhá a místo se tak stává více navštěvované jak turisty, tak i obyvateli Moskvy, kteří tam tráví volný čas.

Ve veřejném stravování v Sovětském svazu přední místo zaujímaly jídelny, tenkrát lidé někdy nadávali, ale dnes na ně v dobrém vzpomínají. Hlavním úkolem jídelen bylo člověka dosyta, rychle a levně nakrmit, pracující lidé a studenti věděli jistě, že během dne o hladu nezůstanou. Ceny byly tenkrát velice příznivé, student se ve školní jídelně mohl najíst do 1,5 rublu a dostal kompletní oběd, který se skládal z předkrmu nebo polévky, hlavní chod, salát, kompot a chleba si mohli brát, kolik chtěli. V jídelnách se vše vařilo z přírodních potravin, bez různých dochucovadel, barviv a chemie. Nepodávali se příliš kořeněná jídla a spíše se využívalo zdravých způsobů přípravy například vaření, nebo dušení. S myšlenkou řádně nakrmit pracující lid přišel už po revoluci Lenin, protože dobře věděl, že hladový pracovník, nepodává takové výkony jako nasycený.[21]

Stejný koncept sovětských jídelen můžeme i dnes v Rusku najít a to v GUMu. V horním patře se nachází *Stolovaya 57*, kde je možné ochutnat ty pokrmy, které se tenkrát vařily i v sovětských jídelnách.

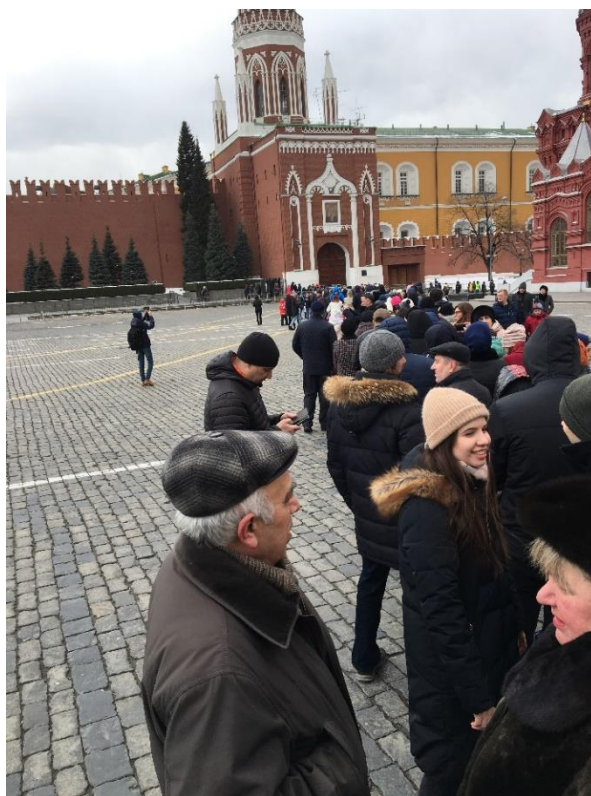
Obrázek 2 - Sovětská jídelna (Zdroj: Sovětská jídelna [online]. [cit. 2020-06-21]. Dostupné z: https://mcdn.tvzvezda.ru/storage/news_other_images/2019/12/07/d16481aef11143f1ab4f823d53fdf795.jpg)

V současné době jsou velice oblíbené „sovětské“ kavárny, které vás svým interiérem a atmosférou vtáhnou do minulosti. Dříve lidé hodně navštěvovali kavárny, aby si mohli ve volném čase jen tak popovídat s přáteli nebo rodinou a vypít si šálek kávy a dát si nějakou sladkost.

Obrázek 3 - Sovětská kavárna (Zdroj: Sovětská kavárna [online]. [cit. 2020-06-21]. Dostupné z: https://storage.myseldon.com/news_pict_B0/B03CD5C8BB0738470F7AA7BC2DA090B6)

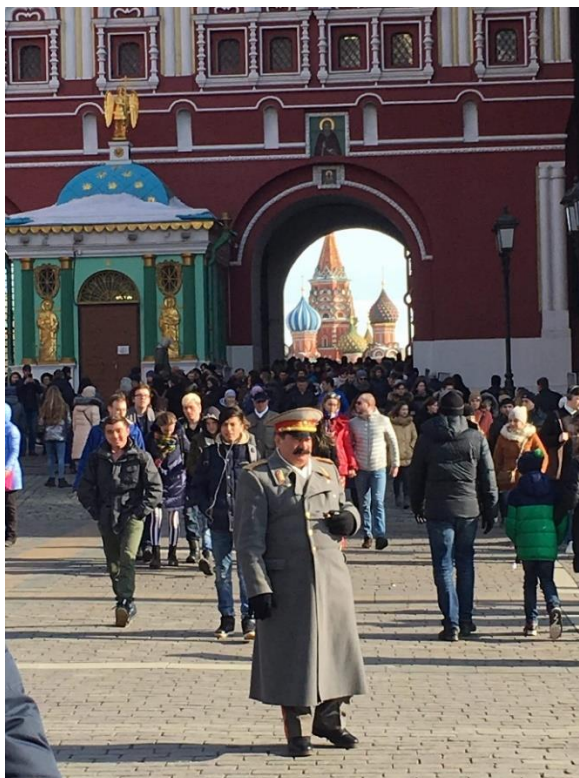
Další „památkou“, která je spojená se Sovětským svazem a Rusové jí dodnes hojně navštěvují je Mauzoleum Lenina na Rudém náměstí. To, že se před mauzoleem stojí desítky metrů dlouhé fronty nejen turistů, musí vyjadřovat nějakou formu nostalgie po sovětském vůdci. Je tomu téměř sto let od smrti V. I. Lenina a tak dlouho už ho Rusové ze všech koutů země jezdí navštěvovat. Ruský politolog a publicista, prezident Ústavu pro národní strategii Michail Remizov, se domnívá, že rozhodnutí o znovu pohřbení Lenina se odkládá, aby se nepobouřila ta část společnosti, která pociťuje nostalgii po tomto vůdci.[22] Národ je tak rozdělen na dvě části, jedna by si přála pro Lenina klid, aby ho pohřbili. Důvod lidí, kteří volají po jeho pochování, je že se země nemůže demokraticky rozvíjet, dokud se neoprostí od všech symbolů komunistické utopie. Dalším argumentem je, že jednoduše není humánní a lidské se chodit dívat na mrtvolu. Za druhý tábor bojuje Yuri Osipov, prezident Ruské akademie věd. Věří, že když by každá nová generace vyrovnala účty s tou předchozí, nic dobrého z toho nevzejde.[23]

Obrázek 4 - Fronta na mauzoleum Lenina 2018 (Zdroj: vlastní)

Nostalgie na Vás dýchne i při pohybu kolem Rudého náměstí, kde se prochází Lenin, Stalin ale i další velké postavy ruské historie. Samozřejmě jde hlavně o turistickou atrakci, ale ty

nejlepší, kteří se v centru Moskvy předvádějí již dlouhá léta, čas od času zvou na různé firemní večírky, oslavy apod. Častěji je zván Lenin, ten je svým vzhledem slavnostnější kdežto ze Stalina jde strach v jeho vojenském obleku.[24] Do jisté míry je to komercializace, hlavně pro toho pouličního herce, on si tak vydělává, ale nefotografují se s nimi jen turisté z jiných zemí, ale i Rusové a to je podle mě ten projev nostalgie.

Obrázek 5 - Pouliční herec v kostýmu Stalina (Zdroj: vlastní)

Projevy nostalgie se objevují i v současné ruské kinematografii, točí se nesčetně filmů se sovětskou vojenskou tematikou (*Bitva za Sevastopol*, 2015; *Stalingrad*, 2013; *Blokáda*, 2005;..). Co se týká filmů, tak bych ještě uvedla jeden příklad, kdy se Rusové nedokáží odpoutat od sovětské tradice, a to na Nový rok sledování sovětské komedie *Ironie osudu aneb Rozhodne správná koupel* (1975). Další oblíbené filmy minulého režimu jsou například: komedie *Ivan Vasiljevič mění povolání* (1973), *Chodím po Moskvě* (1963), *Pozor na auto* (1966) a další.

Podle článku R. E. Barsch je dalším příkladem nostalgie Čeburaška, filmová postavička z oblíbené animované pohádky z 60. let 20. století. Charakteristické jsou pro figurku velké uši a černé oči. Tato postava se totiž objevila hned na čtyřech Olympijských hrách (letní 2004, 2008 a zimní 2006, 2010) a to jako talisman nebo maskot fotbalistů a hokejistů.

To, že byl vybrán právě panáček známé pohádky, ukazuje, jak hodně na něj lidé vzpomínají.[25]

S příchodem kapitalismu, vznikla v roce 1990 Vlastenecká píseň, která se používala jako hymna do roku 2000. Poté se Státní hymnou stala skladba, která se od té Sovětské liší jen textem, ale hudba zůstala stejná od známého skladatele A. V. Alexandra. Nový text napsal ruský básník S. V. Mikhalkova, ale některé části ponechal stejné. V souvislosti s tímto rozhodnutím se vytvořily opět dvě skupiny lidí. Proti této hymně byli někteří politici, spisovatelé, herci a další. Argumentují tím, že tato hymna byla zavedena za Stalina, který má na svědomí obrovské masové represe. Během konání Občanského fóra roku 2001, kterého se účastnil i prezident V. Putin, se kvůli jeho přítomnosti měla zahrát „staronová“ hymna. Jedna z členek fóra pořadatele předem upozornila, že pokud bude hrát hymna, ona nevstane. Byl by to jistě velký skandál, proto pořadatelé raději hymnu nezahráli. Na druhé straně ale stojí také řada významných osobností a mezi nimi například hlava církve Alexy II., který tvrdí, že státní symboly by měly vycházet i z minulosti země.[26]

Každým rokem se sovětská doba vzdaluje, ale její vlastnosti jsou hluboko zakořeněny v ruské současnosti. V oblasti potravin se na trhu již od dob SSSR objevují značky, které jsou stále více a více oblíbené a některé i svůj obalový design stylizují do sovětských časů. Například firma «Красный Октябрь», která vyrábí mléčnou čokoládu «Аленка». Její historie sahá až do roku 1965, kdy ji firma začala prodávat.

Obrázek 6 - Čokoláda «Аленка». Alenka. Alenka.ru [online]. 2016 [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://www.alenka.ru/upload/iblock/bb9/bb9c4eb7d674605253aa90d0ca9c598b.jpg>

U výrobků, se kterými si lidé připomínají SSSR, ještě zůstaneme. Od roku 1937 se v Sovětském svazu vyrábělo Sovětské šampaňské, které je chráněno ochrannou značkou. K výrobě šumivého vína přispělo zrušení zákazu alkoholu v roce 1924, poté co sovětská vláda zadala úkol místním vinařům, aby vyrobili nápoj, který bude dostatečně levný a rychlý na výrobu. Dnes továrny na šumivé víno vyrobí 220 milionů lahví ročně. V říjnu roku 2017 byl firmou «Союзплодоимпорт» představen nový design šampaňského. Podle mezinárodních práv název šampaňské připadá pouze šumivým vínům, která jsou vyrobena z hroznů z francouzské provincie Champagne. Takže v Rusku je šampaňské druh šumivého vína a neoznačuje původ hroznů.[27]

Obrázek 7 - Nový design Sovětského šampaňského 2017. Unipack. Unipack.ru [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: https://news.unipack.ru/light_editor_img/images/2017-11-1/file1509097470.jpg.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 METODOLOGIE VÝZKUMU

V praktické části své bakalářské práce jsem se pokusila napodobit výzkum centra Levada. Stanovila jsem si cíle a na jejich základě sepsala hypotézy, které budu po zpracování záznamů z dotazníku vyhodnocovat. Sehnat vyplněné dotazníky od rusky mluvících bylo pro mě velice obtížné, ale naštěstí mi moji ruští známí hodně pomohli a rozšířili dotazník i do svého okolí. Proto, aby se dotazník dal snadno poslat mezi lidi, jsem zvolila formu dotazníku pomocí internetové aplikace Formuláře společnosti Google. Jedná se o kvalitativní výzkum, protože využívá otevřených odpovědí a žádá si od každého respondenta vlastní odpověď. Tato forma výzkumu je sice časově náročnější, ale pro mne byly důležité osobní zkušenosti dotázaných.

2.1.1 CÍLE A HYPOTÉZY

Cíl č. 1 - Zjistit informovanost Rusů s aktuálními výsledky výzkumu o nostalgii po SSSR.

Cíl č. 2 - Zjistit kolik procent Rusů, kteří nežili v Sovětském svazu, lituje jeho rozpadu.

Cíl č. 3 - Zjistit po čem s období SSSR se Rusům nejvíce stýská.

Cíl č. 4 - Zjistit, proč lidé, kteří nezažili Sovětský svaz, litují jeho rozpadu.

Hypotéza č. 1 - Předpokládám, že minimálně 70 % dotázaných někdy něco slyšeli na téma nostalgie po SSSR.

Hypotéza č. 2 - Domnívám se, že procento dotázaných, kteří nežili v Sovětském svazu a litují rozpadu, bude nižší než 20 %.

Hypotéza č. 3 - Předpokládám, že alespoň polovina dotázaných, kteří žili v SSSR, budou vzpomínat na své dětství a mládí.

Hypotéza č. 4 - Domnívám se, že alespoň polovina dotázaných, bude v 9. otázce uvádět jako hlavní důvod ovlivnění příbuznými (rodiči, prarodiči).

Hypotéza č. 5 - Předpokládám, že procento dotázaných, kteří žili v Sovětském svazu a litují jeho rozpadu, nebude nižší než 66 % (údaj z výzkumu centra Levada).

Hypotéza č. 6 - Domnívám se, že alespoň 40 % dotázaných, kteří žili v SSSR, budou vzpomínat na kvalitní a chutné potraviny.

Hypotéza č. 7 - Domnívám se, že fenomén nostalgie pramení především z hezkých vzpomínek na dětství nebo mládí.

2.1.2 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Dotazník se skládal z 9 otázek, ale z toho čtyři otázky byly otevřené, abych od respondentů získala jejich osobní názor. Otázky 1, 2 a 5 byly identifikační, podle kterých mohu dotázané lépe rozdělit do skupin. V otázce týkající se věku jsem ponechala věkové rozhraní stejné, jako použilo centrum Levada, aby bylo možné výsledky lépe porovnat. Tento údaj je zcela klíčový k analýze dalších odpovědí. Třetí, pátá a šestá otázka byly uzavřené a na výběr bylo: ano, ne, (trochu, nechci odpovídat). Šetření probíhalo v březnu 2020. Dotazník je součástí příloh (P1).

2.1.3 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ A JEHO GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Celkový počet dotázaných byl 68. Dotazníky jsem se snažila rozeslat do všech koutů Ruska, aby tak výsledek byl více komplexní. Získané odpovědi jsem zpracovala do přehledných tabulek a ty více obsáhlé odpovědi jsem utřídila do skupinek. U otevřených otázek jsem se snažila vysvětlit důvod, proč respondenti odpověděli tak či onak. Případně jsem je doplnila o nějaké informace, které s výsledkem souvisí.

Otázka č. 1 - К какой возрастной категории вы относитесь? (Do jaké věkové skupiny spadáte?)

Touto informativní otázkou jsem zjistila, v jaké věkové skupině se pohybuje který odpovídající. Bohužel se mi prostřednictvím internetu nepodařilo získat více dotazníků od lidí věkové kategorie 55+, která zažila Sovětský svaz nejdéle, pouze 9 %. Nicméně 29 % činí odpovědi od věkové skupiny 34-54 i to jsou lidé, kteří sovětskou dobu zažili. Nejvíce vyplněných dotazníků se mi dostalo od respondentů ve věku 25-34 a to 41 %. Procentuální podíl nejmladších respondentů, 18-24, byl 21 %.

Otázka č. 2 - Где Вы живете? (Kde žijete?)

Tato otázka směřovaná na místo bydliště ukazuje značnou převahu odpovídajících z města (84 %) a to samozřejmě mohlo ovlivnit celkový výsledek šetření, protože lidé z vesnice (16 %) mají jiné potřeby a jiný úhel pohledu, než obyvatelé města. Údaje z roku 2018 říkají, že obyvatelé měst tvoří v Rusku 74 % a zbylých 26 % jsou vesničané.[28]

Otázka č. 3 - Наблюдаете ли Вы ностальгию по СССР в вашей среде и обществе?

(Pozorujete nostalgii po SSSR ve vašem okolí a společnosti?)

Оdpověď	Procenta
Да (Ano)	36,8 %
Нет (Ne)	33,8 %
Немного (Málo)	29,4 %

Tabulka 1 - Informovanost o nostalgii po SSSR (Zdroj: vlastní)

Podle této tabulky vidíme, že téměř 34 % obyvatel nikdy neslyšelo nic o tom, že by někdo pociťoval nostalgii po SSSR. Zbytek odpověděl buď ano, nebo že něco málo o tom ví. Nejčastěji záporně odpovídala věková kategorie 25-34 let a to hlavně lidé, kteří nežili v SSSR.

Otázka č. 4 - Как она проявляется? (Jak se projevuje?)

Оdpověď	Procent
Взpomínky	22 %
Зájem o dobovou módu, nábytek, techniku	7 %
Сериáлы, filmy, hudba	3 %

Tabulka 2 - Projevy nostalgie po SSSR (Zdroj: vlastní)

V odpovědích na tuto otázku ve většině případů respondenti odpovídali spíše na dotaz „Proč lidé cítí nostalgii po SSSR?“ než aby psali o tom, jak se tento pocit projevuje. Nicméně jsem vybrala tři nejčastější projevy a to vzpomínání na sovětské časy, zájmem

o sovětské zbraně, auta, módu nebo nábytek a sledování seriálů, filmů nebo zpívání písní. Tato otázka nebyla povinná, protože ti kdo v předchozí otázce odpověděli „Нет (Ne)“, toto políčko mohli vynechat.

Otázka č. 5 - Жили ли Вы во времена СССР?(Žili jste v době SSSR?)

Větší polovinu dotazníků vyplnily lidé, kteří nezažili Sovětský svaz a to 53 % a těch kteří žili v SSSR a mohou tak mluvit o vlastních zkušenostech bylo 47 %. Většinou i ti kteří nežili v sovětské době, dotazník poctivě vyplnili a některé jejich odpovědi byly až překvapivě dlouhé a věcné.

Otázka č. 6 - Чувствуете ли Вы ностальгию по СССР? (Cítíte nostalgii po SSSR?)

Одповідь	Процента
Да (Ано)	49 %
Нет (Ne)	47 %
Не хочу отвечать (Nechci odpovídat)	4 %

Tabulka 3 - Nostalgie po SSSR (Zdroj: vlastní)

Z odpovědí jsem zjistila, že se dosáhlo téměř rovnováhy mezi lidmi, kteří litují rozpadu SSSR a těmi, kteří nepociťují nostalgii.

Otázka č. 7 - Если да, то почему? (Pokud ano, proč?)

Odpověď	Procent
Stabilita	15 %
Životní jistoty	7 %
Lidská morálka	13 %
Potraviny	6 %
Dětství, mládí	7 %
Atmosféra	3 %

Tabulka 4 - Důvody nostalgie (Zdroj: vlastní)

Sedmá otázka byla otevřená a navazovala na předchozí, která zjišťovala míru nostalgie po SSSR. Odpovědi jsem utřídila do několika skupin. „Stabilita“ touto skupinou se rozumí to, že lidé věděli, co je čeká následující dny. Ve vedení státu nebyla tak silná korupce, ale převažovala spravedlnost. Do skupiny „Životní jistoty“ jsem shrnula zaručené pracovní místo, bezplatné a kvalitní vzdělání, jistota bydlení, bezplatná medicína nebo zajištění v důchodu. Co se týká lidské morálky, z odpovědí jsem se dozvěděla, že lidem bylo dražší přátelství než peníze, navzájem si věřili a byli dobrosrdečnější. Dalším po čem se Rusům stýská, byla kvalita potravin.

Otázka č. 8 - Чувствуете ли Вы ностальгию по какой-нибудь продукции или настрюю у общества?(Stýská se Vám po nějakých produktech nebo nastavení společnosti?)

V případě této otázky, nelze zpracovat graf ani tabulka, protože odpovědi dotázaných byly hodně různorodé. Reakce na tuto otázku byly podobné těm předcházejícím, ale více specifikované. Chtěla bych více popsat, po jakých potravinách se odpovídajícím nejvíce stýskalo. Co nejvíce respondenti zmiňovali, byla zmrzlina, smetanová, ve vaflovém kornoutku.

Obrázek 8 - Různé druhy zmrzliny ze SSSR. Yandex. Yandex.ru [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: https://avatars.mds.yandex.net/get-zen_doc/49613/pub_5c2e3b1c8655d100a95f66b5_5c2e40ea7f172e00ac05ee3e/scale_1200

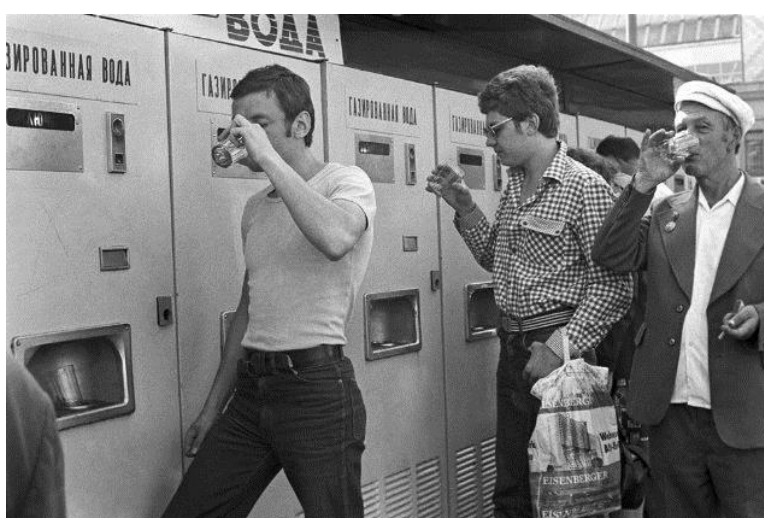
Důvod proč tenkrát byla zmrzlina tak výborná a dnes nemá tak poctivou chuť je jednoduchý. V sovětské době se zmrzlina vyráběla bez konzervačních látek a její trvanlivost byla tak jen týden, to mělo vliv na skvělou smetanovou chuť. Sovětská zmrzlina byla tak oblíbená, že se na ní stály dlouhé fronty a stala se ikonou té doby.[29] Jedna ze zmrzlin, která se prodávala v SSSR, se jmenovala: „48 kopějek“, tenkrát skutečně stála 48 kopějek. Dnes má zmrzlina už jiný obal a cenu, ale název jí zůstal stejný.

Celkově sladkosti té doby v lidech zanechaly kladné vzpomínky, když jako děti za odměnu dostávali čokoládu nebo bonbóny. Dvakrát také dotázaní zmínili zákusek „Картошка“, ten se vyráběl z rozdrčených sušenek, másla, cukru, mléka a kaka, nakonec bylo možné ho dozdobit krémem.

Dalším symbolem té doby byly automaty na perlivou vodu a mohli jsme je najít ve všech městech a vesnicích po celém Sovětském svazu. V tomhle automatu bylo možné si koupit za 3 kopějky limonád s příchutí, nebo za 1 kopějku čistou perlivou vodu. Voda se pila ze skleničky, kterou si člověk vždy mohl omýt taktéž v automatu, ale mechanismus byl vytvořen tak, že se sklenice opláchla vodou jen z vnitřní strany. Provoz automatů byl většinou od května do září a v létě byly velmi oblíbené. I přesto, že voda byla levná, některým lidem se nechtělo platit ani kopějku a tak vymýšleli různé způsoby jak placení obejít. V obchodech se prodávaly limonády ve skleněných lahvích a jeden odpovídající konkrétně vzpomíná na příchutí lesní jahoda. V současné době pokud na ulici narazíme na tento přístroj je to dobře cílený marketingový tah využívající nostalgie lidí.

Obrázek 9 - Zákusek „Картошка“. Povar. Povar.ru [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: https://img.povar.ru/main/91/06/04/a6/pirojnoe_kartoshka_iz_panirovochnih_suharei-223227.jpg

Obrázek 10 - Lidé pijící sodovku z automatu. Twitter. Twitter.com [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://pbs.twimg.com/media/EZLnKfoWAAA3MHA?format=jpg&name=small>

Obrázek 11 - Ovládání automatu. Fishki. Fishki.net [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://cdn.fishki.net/upload/post/201502/24/1440421/26913299.jpg>

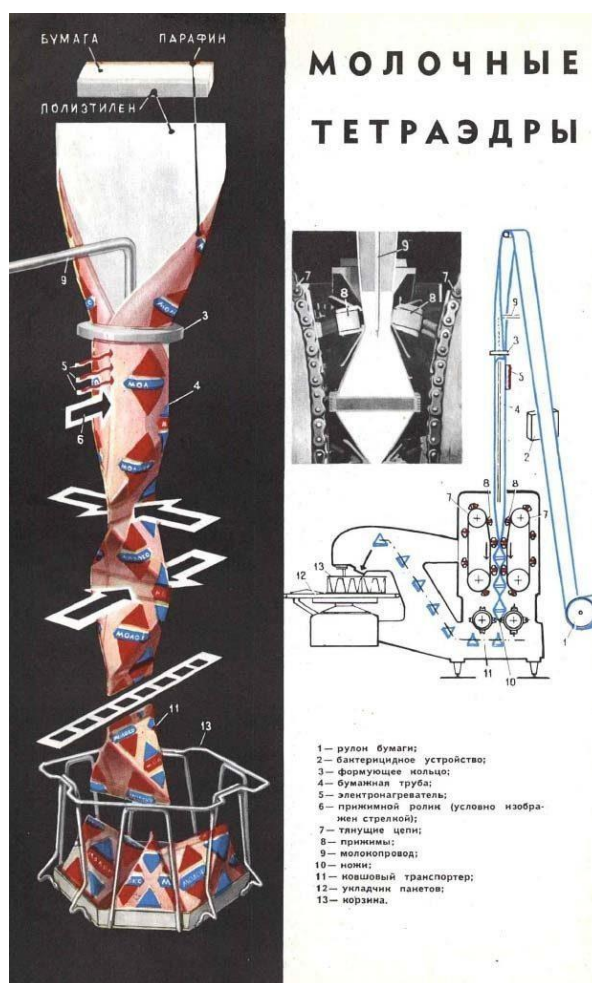
Obrázek 12 - Etiketka limonády. Auction. Auction.ru [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: https://static.auction.ru/offer_images/2016/04/15/02/big/C/C5KIRlrFusc/etiketka_limonad_lesnaja_jagoda.jpg

V souvislosti s lepší kvalitou potravin, kterou jsem zmiňovala u otázky č. 7, u této otázky respondenti psali fráze jako: „...malý výběr, ale vše výborné...“ nebo „kvalita potravin byla nesrovnatelně vyšší, nás netrávili.“ Respondent měl pravděpodobně na mysli, že jedli jen přírodní potraviny a netrávili je chemií a různými konzervanty, které se dnes do potravin přidávají, aby se prodloužila jejich trvanlivost.

Ještě jeden produkt dotázaní napsali konkrétně a to mléko v pyramidových baleních. V takovém balení se uchovávala i smetana nebo kefír a prodávaly se v různých objemech. Výhodou tohoto systému balení mléčných produktů byla nenáročnost. Shora přijížděl obal už tvarovaný do jakéhosi rukávu a přístroj jej naplnil mlékem, shora i zdola zapečetil balení a odřízl hotový produkt (obrázek 14). Nevýhodou takového balení bylo časté protržení při přepravě, aby se tomu zabránilo, musely se na to požívat speciální konstrukce ve tvaru šestiúhelníku (obrázek 13), do kterého hotová balení pasovala. Bohužel ani na trvanlivost mléčných výrobků to nemělo vliv, mléko se kazilo stejně rychle jako, když se do té doby balilo do skleněných lahví. Pyramidový sáček s mlékem se stal zajímavým jen pro lidi z daleka.[30]

Obrázek 13 - Přeprava pyramidových balení. Fishki. Fishki.net [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://cdn.fishki.net/upload/post/2017/03/08/2236386/7-0.jpg>

Obrázek 14 - Způsob balení mléka. Pikabu. Pikabu.ru [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: https://cs9.pikabu.ru/images/previews_comm/2017-07_2/149932816913772436.jpg

Отázка č. 9 - Как Вы думаете, почему те, кто не жил во времена СССР, жалеют о его распаде? (Co si myslíte, proč lidé, kteří nežili v době SSSR, litují jeho rozpadu?)

U této otázky jsem nastavila povinnost vyplnění, protože pro mě bylo důležité, aby se všichni nad otázkou zamysleli a odpověděli. To proto, abych mohla potvrdit či vyvrátit hypotézu č. 4. Odpovědi na 9. otázku se mi dostalo téměř od všech, jen několik lidí buď nevěděli co odpovědět nebo nechtěli odpovídat. Celkem 9 lidí odpovědělo, že nikoho takového, kdo nežil v SSSR a lituje jeho rozpadu, neznají a že je to nemožné. Osmnáct respondentů ve svých reakcích zmínilo, že hlavním důvodem, proč mladí lidé pociťují nostalgii, mohou být vzpomínky jejich rodičů a prarodičů. Starší lidé své vzpomínky filtrují a předávají jen pozitivní informace, protože sami vzpomínají převážně na to dobré. Takže mladí lidé narození po rozpadu Sovětského svazu slýchávali hlavně plusy té doby, nikoli mínusy. Ale nemuselo to být jen vyprávěním, cituji z jedné odpovědi: „...děti 90. let vyrůstali na sovětských věcech. A slýchávali jen to dobré, proto převzali tuto lítost po minulosti.“ Respondent patrně myslel, že děti devadesátých let si hrály se sovětskými hračkami apod.

Tříkrát se v záznamech objevila fráze «хорошо там, где нас нет» (dobře je tam, kde nejsme). Protože tam, kde se teď nacházíme, ať už je to místo či doba, se najde vždy něco co je špatně. Bohužel obvyklou vlastností člověka je, že si neváží toho co má. Vlastnost lidského mozku je taková, že vždy idealizuje neznámé, a když se setkáme s realitou, jsme zklamaní.[31]

Někteří odpovídající si také myslí, že mladí lidé, mají nedostačující informace o životě v Sovětském svazu, to může pramenit ze zmíněných vzpomínek příbuzných, nebo sovětské kinematografie. Filmy v SSSR byly často natáčeny na zakázku pro stát a tak vůdci státu na jejich podobu měli značný vliv. Život se v nich často ukazuje lepší, než doopravdy byl. Filmy se natáčeli nejčastěji v tehdejším Leningradu (dnes Petrohrad) a Moskvě, kde životní úroveň byla o poznání vyšší než v ostatních městech. Tyto filmy se lišily od dnešních tím, že měli vždy dobrý konec.

Některé reakce byly namířeny opět na lidskou morálku, že nebylo tolik násilí, všichni měli práci a kde žít, jednoduše stabilita té doby by mohla být lákadlem pro současnou mládež, v současnosti je více možností, mladý člověk může jet studovat do zahraničí, ale tehdejší start do života byl o poznání snazší, protože měli jistotu, že stát je vždy podpoří.

Někteří naráželi i na současnou korupci a to slovy: «Было для людей, а не для карманов и люди это знают.» (Bylo pro lidi a ne pro kapsy druhých a lidi tohle vědí.) Z výpovědí dotázaných vyplývá, že země jen tak plyne a ani vláda ani lidé pro to nic nedělají, a naopak opěvují vedení Sovětského svazu, které dělalo rozhodnutí a činy pro rozvoj země. V současné době se každý zajímá jen o sebe a nezáleží mu na druhých.

Na téma životní úrovně jsem zaznamenala několik poznatků například: «Были другие цены. И на зарплату люди могли прожить, а не «выживать» как сейчас.» (Byly jiné ceny. Z výplaty mohl člověk žít a ne jen přežívat jako dnes.)

Aspektem pro nostalgii jsou také úspěchy, kterých Sovětský svaz dosáhl (např.: let do vesmíru) a čeho všeho by mohl dosáhnout, kdyby se nerozpadl. Lidé byli hrdí na svoji zemi.

2.2 ZHODNOCENÍ HYPOTÉZ

Hypotéza č. 1 - Předpokládám, že minimálně 70 % dotázaných někdy něco slyšeli na téma nostalgie po SSSR.

Hypotéza č. 1 se potvrdila.

Tuto hypotézu jsem ověřovala pomocí otázky č. 3, kde na výběr bylo ze tří odpovědí. Celkem 66 % dotázaných označilo, že ve svém okolí pociťují nostalgii po SSSR (29 % málo, 37 % ano). A zbytek respondentů 34 % reagovalo na tuto otázku negativně.

Hypotéza č. 2 - Domnívám se, že procento dotázaných, kteří nežili v Sovětském svazu a litují rozpadu, bude nižší než 20 %.

Hypotéza č. 2 se nepotvrdila.

Hypotézu č. 2 jsem ověřovala pomocí 5. a 6. otázky. Na základě dotazu č. 5 jsem zjistila, kolik z odpovídajících žilo v sovětském režimu a otázka číslo 6. mi objasnila, kolik lituje rozpadu. Dotazník vyplnilo 36 lidí, kteří nežili v SSSR, a 14 z nich lituje rozpadu Sovětského svazu a to je 39 %. Je zajímavé, že v dnešní době, kdy si všichni můžou vyhledat na internetu i ty mínusy, které měl Sovětský svaz, tak evidentně vyprávění příbuzných mnohonásobně převyšuje informace z internetu.

Hypotéza č. 3 - Předpokládám, že alespoň polovina dotázaných, kteří žili v SSSR, budou vzpomínat na své dětství a mládí.

Hypotéza č. 3 se nepotvrdila.

K objasnění této hypotézy jsem vycházela z odpovědí na sedmou otázku v dotazníku, ale nutný byly i údaje z otázky č. 6. Překvapivě jsem v odpovědích zaznamenala pouze 3 dotázané, kteří žili v SSSR a vzpomínají na své dětství nebo mládí. U této otázky respondenti nejčastěji zmiňovali vysokou lidskou morálku.

Hypotéza č. 4 - Domnívám se, že alespoň polovina dotázaných, bude v 9. otázce uvádět jako hlavní důvod ovlivnění příbuznými (rodiči, prarodiči).

Hypotéza č. 4 se nepotvrdila.

Pro potvrzení této hypotézy jsem zpracovávala odpovědi na otázku č. 9 a pracovala jsem s celkovým počtem vyplněných dotazníků a to 68 záznamů. Ve svých reakcích zmínilo ovlivnění příbuznými celkem 18 respondentů a to je v procentech pouze 26 %.

Hypotéza č. 5 - Předpokládám, že procento dotázaných, kteří žili v Sovětském svazu a litují jeho rozpadu, nebude nižší než 66 % (údaj z roku 2018 z výzkumu centra Levada, ve kterém jsou zahrnutí i ti co nezažili SSSR).

Hypotéza č. 5 se nepotvrdila.

Pro zdůvodnění této hypotézy pro mě byl výchozí počet žijící v Sovětském svazu a to 32 respondentů. Z toho 18 lidí odpovědělo, že litují rozpadu SSSR a to znamená 56 %. Očekávala jsem, že by se tento výsledek mohl minimálně rovnat tomu, co zjistilo centrum Levada, když z vyhodnocení vynechám mladé lidi, kteří nežili v minulém režimu, protože ti v mém dotazníku vyplnili více než polovinu odpovědí.

Hypotéza č. 6 - Domnívám se, že alespoň 40 % dotázaných, kteří žili v SSSR, budou vzpomínat na kvalitní a chutné potraviny.

Hypotéza č. 6 se potvrdila.

Procento dotázaných, kteří mají osobní zkušenosti ze sovětské doby, a tedy reálně mohou vzpomínat na kvalitu potravin, byla přesně polovina. Šestnáct respondentů zmínilo u otázek 7 a 8 vzpomínku na chutné a kvalitní produkty.

Hypotéza č. 7 - Domnívám se, že fenomén nostalgie pramení především z hezkých vzpomínek na dětství nebo mládí.

Hypotéza č. 7 se potvrdila.

Velká většina odpovědí byla pozitivního rázu. Protože dětství byl bezstarostný čas, kdy mládež neřešila existenční problémy. Toto břemeno na sebe brali rodiče. Spousta z dotázaných má s dětstvím v Sovětském svazu spojenou chuť smetanové zmrzliny.

3 NOSTALGIE V ČESKU

Určitou míru nostalgie lze pozorovat i v České republice vzhledem k době mezi lety 1948 a 1989, kdy nadvládu komunistů ukončila Sametová revoluce. O české nostalgii nebylo mnoho napsáno. Máme některé knihy, které obsahují rozhovory s pamětníky a popisují různé milníky Československé historie.

Je zřejmé, že v České republice je retro v kurzu. Dalo by se vyjmenovat mnoho výrobků, které přežily do dnes. Za jejich trvajícím úspěchem je hlavně schopnost měnit svoji marketingovou strategii. Mluvíme zde o značkách, které mají v Česku dlouholetou tradici. „Faktorů, proč po retro produktech lidé sahají, je víc. „Jedním z nich může být probuzený lokál patriotismus a únava z globalizace. Je to určitě nostalgie. Ohlížení se za dobou, kdy dnešní padesátníci a výš vzpomínají na dobu, kdy byli zcela fit, prožívali první lásky a neřešili hypotéky. To, že se ta láska odehrávala v nějakých politických kulisách a že na byty se tenkrát čekalo roky a další roky pak na telefonní přípojku, očistí milosrdná paměť,“ míní Petrov.[32]“

Nejvíce citelná je nostalgie v oblastní konzumního života. Vzpomínky na některé dobové předměty v lidech vyvolávají vzpomínky na jejich mládí nebo dětství. Na podzim roku 2018 se v Praze v Galerii Tančící dům konala výstava *Retro zima za socíku*, kde byly vystavené různé domácí spotřebiče, dobové oblečení, které bylo často doma ušité podle časopisu *Burda*, hračky,... Výstava byla tenkrát kvůli vysoké návštěvnosti prodloužena, vidělo jí desetitisíce lidí.[33]

V současné době nostalgii podporuje jeden obchodní řetězec, který působí v Čechách a pravidelně pořádá akci Retro týden, kde je možné koupit potraviny a drogerii v jejich původních obalech, co se týká kvality, to bohužel nemohu posoudit, ale myslím si, že retro je jen obal. Tyto akce řetězec pořádá od roku 2015 a pokaždé má velký zájem spotřebitelů. „Naše tematické akce jsou všeobecně velmi oblíbené a Retro týden není výjimkou. Bližší informace nebudeme zveřejňovat, jen můžeme uvést, že v první den akcí vždy stoupne návštěvnost našich prodejen až o několik desítek procent,“ přibližuje prodejní úspěch podobných akcí mluvčí řetězce Zuzana Holá.[34]“

Obliba retra se netýká ale jen potravin, ale můžeme jí zaznamenat například i v oblasti knih. Populární se staly knihy, které popisují, jaký byl život za minulého režimu a ukazují nám nespočet fotek. Obvykle se v nich objevují staré hračky, potraviny, akce, automobily,

domácí potřeby, bydlení atd. V současné době je to oblíbený dárek pro prarodiče a rodiče, kteří tuto dobu pamatují a u knihy rádi zavzpomínají.

S nostalgickou tématikou se na obrazovky České televize v roce 2009 dostal retroseriál Vyprávěj. Děj seriálu je zasazen do skutečných historických událostí v tehdy socialistickém Československu. Atmosféru pomáhají vytvářet dobové kostýmy, hudba, nábytek,... Sázka na nostalgii se tvůrcům seriálu vydařila a sklidili velký úspěch, na České televizi seriál často opakují. Fenomén nostalgie se ale netýká jen Ruska a České republiky, ale lze ho pozorovat i v ostatních státech bývalého Východního bloku.

3.1 FENOMÉN OSTALGIE

Podobný fenomén jako v Sovětském svazu je možné pozorovat i v Německu a jedná se o stesk po NDR a projevuje se u východních Němců. Nazývají ho ostalgie jako spojení dvou slov Osten (východ) a Nostalgie. Po pádu Berlínské zdi ze dne na den zmizely z regálů východoněmecké výrobky, z televizních obrazovek zmizeli východoněmecké pořady apod.

„Ostalgie, tedy nostalgické vzpomínání na dobu před rokem 1989 v zemích bývalého východního bloku, je zejména v České republice a bývalém východním Německu velmi silný fenomén. Zálibu ve věcech, které jsou tzv. retro, lze dnes také poměrně úspěšně zpeněžit.[35]“

3.2 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Abych mohla porovnat hloubku nostalgie u nás a v Rusku, musela jsem vytvořit podobný dotazník i pro Čechy. Nedohledala jsem, že by se u nás míra nostalgie tak zjišťovala, jako v Rusku, kde dělají průzkum každý rok. Zpočátku jsem doufala alespoň v 50 odpovědí, ale nakonec se mi jich dostalo 90, to je více než u prvního dotazníku. Bylo prostě snadnější získat vyplněné dotazníky od mých spoluobčanů, než od obyvatel jiné země.

Pro vytvoření dotazníku jsem použila stejnou aplikaci jako v předchozím šetření a znovu jsem kombinovala otevřené a uzavřené otázky. Ty uzavřené byly povinné a otevřené byly nepovinné. Dotazník se skládal ze sedmi otázek. Dotazník je součástí příloh (P2).

3.2.1 CÍLE A HYPOTÉZY

Cíl č. 1 - Zjistit míru nostalgie po době mezi lety 1948-1989.

Cíl č. 2 - Zjistit po kterých věcech nebo potravinách se Čechům stýská.

Hypotéza č. 1 - Domnívám se, že procento těch, kteří žili v letech 1948-1989 a cítí nostalgii, bude méně než 30 %.

Hypotéza č. 2 - Myslím si, že minimálně 15 % Čechů, kteří tehdy žili, bude vzpomínat na dětství a mládí.

Hypotéza č. 3 - Domnívám se, že alespoň 30 % odpovídajících pociťuje nostalgii ve svém okolí.

3.2.2 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ A JEHO GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Otázka č. 1 - Do jaké věkové kategorie patříte?

Největší podíl respondentů zaškrtnulo věkovou kategorii 34-54 a to 46 %. Druhá nejpočetnější skupina odpovídajících byla 18-24 s 25 %. Nejméně odpovědí jsem získala od lidí ve věku 25-34 a 55+. Pro moje dotazníkové šetření bylo nejdůležitější získat respondenty ve věkových skupinách 35-54, 55+. Protože tito lidé si z té doby před rokem 1989 pamatují nejvíce. Procentuálně mi tyto dvě skupiny dávají dohromady více než půlku všech dotázaných.

Otázka č. 2 - Pociťujete ve svém okolí nostalgii po této době?

Odpověď	Procenta
Ano	22 %
Ne	45 %
Mírně	34 %

Tabulka 5- Povědomí o nostalgii (Zdroj: vlastní)

Z výsledků šetření je zřejmé, že v naší společnosti není nostalgie nijak zvlášť viditelná, protože pouze 22 % odpovídajících zvolilo možnost Ano. Ale 34 % lidí odpovědělo, že nostalgii kolem sebe vnímají mírně.

Otázka č. 3 - Pokud ano, jak se projevuje?

Ve třetí otázce jsem se ptala respondentů, kteří zaškrtnuli odpověď Ano nebo Mírně v předchozí otázce, jak se projevuje ta nostalgie, kterou zaznamenávají. V této otázce jsem brala v úvahu i odpovědi lidí, kteří nežili v době mezi lety 1948-1989.

Odpovědi byly různé, ale nejčastější byly vzpomínky, že život byl obecně lepší a jednodušší. Někteří to více specifikovali, jiní ne a někdo odpovídal se značným odporem k nostalgii, to byli nejčastěji respondenti z věkové kategorie 18-24 let. Jako projev nostalgie jeden odpovídající uvedl sdílení historických fotek míst na sociálních sítích, kde můžeme najít nespočet retro skupin lidí a ti tam sdílí společně své zážitky a vzpomínky. Když zadáte do vyhledávání slovo „retro“, objeví se vám desítky diskusních skupin, o které se zajímají často desetitisíce lidí.

Otázka č. 4 - Žili jste v letech 1948-1989?

U této otázky jsem nastavila jen dvě zcela jednoznačné odpovědi Ano a Ne. Jsem moc ráda, že více jak polovina (60 %) odpovídajících tuto dobu zažila na vlastní kůži a tudíž jejich odpovědi by měly být směrodatnější. Zbýlých 40 % se narodilo později.

Otázka č. 5 - Pociťujete Vy osobně nostalgii po této době?

Na odpověď měli respondenti na výběr Ano, Ne, Nechci odpovídat. Z předchozího šetření jsem věděla, že několik lidí zaškrtnulo neutrální odpověď a proto jsem jí zařadila i do tohoto dotazníku.

Odpověď	Procenta
Ano	20 %
Ne	76 %
Nechci odpovídat	4 %

Tabulka 6 - Cítíte nostalgii? (Zdroj: vlastní)

Pátá otázka je klíčová pro toto šetření, je to to, co chceme zjistit, a výsledky nám ukazují, že převažuje odpověď Ne, která vypovídá o tom, že Český národ nepociťuje tak velkou nostalgii, jako jsem zjistila v předchozím šetření.

Otázka č. 6 - Pokud ano, proč?

Tato otázka navazovala na 5. otázku a chtěla jsem zjistit jak ti, kdo zaškrtnul v předchozí otázce Ano, pociťují nostalgii. Odpovědí se mi dostalo pouze 15 a respondenti nejčastěji psali o sociálních jistotách, které měli (jistota práce, bydlení). Další odpovědi směřovaly na mezilidské a rodinné vztahy. Co se týká rodiny, tak především, že rodiče měli více času na své děti. Lidé se k sobě chovali lépe, byla větší bezpečnost, děti si mohly hrát klidně venku a nebyl na ně kladen takový tlak na výkon, to všechno v odpovědích zaznělo.

Otázka č. 7 - Stýská se Vám po nějakých věcech, potravinách nebo akcích té doby? Po jakých?

Poslední otázka byla zaměřena na potraviny a konkrétní věci, po kterých se dotázaným stýská. U této otázky jsem brala v úvahu jen odpovědi těch, kteří v té době žili. Nejčastěji se lidem stýskalo po sladkostech, ovoci a zelenině. Ze sladkého konkrétně vzpomínali na dřeň v kelímku Táboráček, žvýkačky Sevak a Pedro, smetanový krém s jahodami Miláček, Eskymo a další.

Někteří také vzpomínali na akce, které se tehdy pořádaly, například Spartakiády, prvomájové průvody a lampionové průvody.

3.2.3 ZHODNOCENÍ HYPOTÉZ

Hypotéza č. 1 - Domnívám se, že procento těch, kteří žili v letech 1948-1989 a cítí nostalgii, bude méně než 30 %.

Hypotéza č. 1 se potvrdila.

Respondentů, kteří odpověděli, že žili v letech 1948-1989 bylo 55. Patnáct z nich zaškrtnulo, že pociťují nostalgii a to je 27 %.

Hypotéza č. 2 - Myslím si, že minimálně 15 % Čechů, kteří tehdy žili, bude vzpomínat na dětství a mládí.

Hypotéza č. 2 se nepotvrdila.

K obhájení této hypotézy jsem vycházela z odpovědí na 6. otázku. Na mládí a dětství vzpomíná pouze šest z dotázaných, to dělá 11 %.

Hypotéza č. 3 - Domnívám se, že alespoň 30 % odpovídajících pociťuje nostalgii ve svém okolí.

Hypotéza č. 3 se potvrdila.

Tuto hypotézu mi pomohla objasnit otázka číslo 2. Když sečtu odpovědi Ano i Mírně, tak mi vychází, že nostalgii ve svém okolí vnímá dokonce 56 % dotázaných. Pravděpodobně nejčastěji je ovlivnilo vzpomínání rodičů nebo prarodičů.

4 POROVNÁNÍ NOSTALGIE PO TEHDEJŠÍM ČSSR A SSSR

Klíčová otázka v obou výzkumech byla, zda lidé pociťují nostalgii k předchozímu režimu. Rusové odpovídali přibližně půl na půl, za to v českém dotazníku, s velkou převahou zvítězil negativní postoj k nostalgii. Pro přehlednost jsem vytvořila tabulku, kde je to jasně vidět.

Odpověď	Rusové	Češi
Ano	49 %	20 %
Ne	47 %	76 %
Nechci odpovídat	4 %	4 %

Tabulka 7 - Porovnání nostalgie Rusové x Češi (Zdroj: vlastní)

Když bych porovnávala úroveň odpovědí v prvním a druhém šetření, tak i přes to, že v prvním případě se mi vrátilo méně vyplněných dotazníků, tak byly mnohem podrobnější a sdílnější, než v druhém dotazníku. Domnívám se, že po zveřejnění šokujících výsledků průzkumu z roku 2018, se toto téma v Rusku stalo hodně diskutované. Po vydání článku na webových stránkách www.levada.ru se po celé zemi spustila vlna rozhovorů a reportáží na toto téma. Je to věc, ke které mají co říct všichni obyvatelé, kteří mají se sovětským impériem osobní zkušenost. Naopak u nás žádný podobný průzkum nikdy uspořádaný nebyl (alespoň jsem ho nenašla), proto se Češi nikdy moc nad touto skutečností nezamýšleli a přijde jim to jako normální chování člověka, který vzpomíná na to, co zažil. Nostalgie po minulém režimu je u nás v Čechách zdá se nízká, avšak nespočet stránek a skupin na sociálních sítích, kde lidé hojně sdílí své vzpomínky často spojené i s fotografiemi, nasvědčuje opak.

Citelně vyšší míra nostalgie v Rusku může být způsobena hlubokým zakořeněním socialismu ve společnosti. Téměř 70 let lidé v Sovětském svazu žili pod nadvládou komunistického režimu. Sovětský socialismus zasáhl do 4 generací [36] a tudíž ovlivňuje Rusy do dnes. V SSSR žili s jasnou ideou, která se s nástupem Gorbačova začala pomalu

vytrácet. Jeden ze svědků v knize Světlany Alexijevičto potvrzuje „Bylo to hrozné, proto taky lidi začali chodit víc do kostela. Když jsem věřil v komunismus, nepotřeboval jsem žádnou církev.[20]“

Zatím co v Československu komunisté vládli 41 let, to činí bezmála 2 generace (24,82 let, údaj z roku 1992 [37]), a proto socialismus neměl tak velkou šanci se nám dostat pod kůži.

Velký vliv i na tyto pocity mohl mít i způsob jakým se v obou zemích měnil režim. V ČSSR v době pádu komunistického režimu byl prezident Václav Havel, ten po Sametové revoluci úspěšně vrátil Československo do mezinárodní politiky a přispěl k jeho západní orientaci. Když se stal podruhé prezidentem už osamocenému Česku, dovedl stát úspěšně až do Severoatlantické aliance (NATO) a později za vlády už Václava Klause jsme roku 2004 vstoupili do Evropské unie a tím jsme definitivně potvrdili konec socialismu a naplnily se hesla z transparentů při Sametové revoluci „Zpátky do Evropy“. Tím Češi získali jistotu, co s námi bude dál. [38]

Naopak rozpad SSSR a konec socialismu s sebou přinesl ekonomické potíže a hospodářský propad. Poslední vůdce sovětského impéria byl Michail Gorbačov, který začal s perestrojkou a demokratizací. V rámci těchto reforem otevřel archívy a populace začala zpochybňovat některé klady té doby a volali po změně. 19. srpna 1991 se uskutečnil pokus o puč ze strany komunistů, ten byl ale potlačen. Po těchto událostech začaly svazové republiky postupně vyhlášovat nezávislost, až to vedlo k rozpadu SSSR a Gorbačovou abdikací. [39] Po zhroucení Sovětského svazu se moci chopil Boris Jelcin, a jak už jsem psala výše, za jeho vlády Rusko nečekalo nic dobrého. Lid nejprve toužil po změně a svobodě, ale když se tak stalo, přišlo rychlé vystřízlivění.

4.1 POHLED AUTORKY

Při psaní práce jsem hlouběji pochopila, jaký byl život v Sovětském svazu a po nějaké době, jsem se dočetla mnoho pozitivních, ale i negativních reakcí na SSSR. Tehdy mi došlo, že to jak lidé na socialismus vzpomínají, závisí na tom, co v té době osobně prožili, nebo jak režim zasáhl jejich blízké.

Když jsem v roce 2018 měla tu možnost navštívit hlavní město Ruska Moskvu, těšila jsem se, že blíže poznám jejich kulturu. Po několika dnech strávených ve městě jsem si

připadala jako v Sovětském svazu, alespoň tak jsem si ho tenkrát představovala já. Všude byla sovětská výzdoba, neustále jsem vídala symbol srpu a kladiva, nebo pěticípou hvězdou. Chápu, že Rusové pociťují nostalgii a často vzpomínají na SSSR, vždyť ho mají neustále před očima. Na vlastní kůži jsem si mohla vyzkoušet jídelnu v MGU, kde mají stejný princip stravování jako v sovětské době. Pamatuji si, že při první návštěvě jsem byla jako Alenka v říši divů, všechno vypadalo tak lákavě a já jsem si na ták nandala opravdu velké množství jídla a samozřejmě kompot. U pokladny jsem zaplatila, vzala si účtenku a šla jsem si sednout ke stolu, potom mi došlo, kolik jsem za takovou horu jídla platila a nevěřila jsem, že se člověk může najíst tak levně a chutně.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala aktuálnímu tématu, nostalgii po SSSR. V Rusku se téměř každoročně provádí výzkum, aby se zjistilo, jak se nostalgie vyvíjí. První kapitola teoreticky zdůvodňuje, co je to nostalgie, jaké podněty jí spouští a jak se v současném Rusku projevuje. V druhé kapitole je shrnuto celé první dotazníkové šetření, na začátku jsem si vytvořila hypotézy, které jsem později potvrdila nebo vyvrátila. Výsledky šetření jsem proložila fotografiemi.

Předposlední kapitola se zabývá nostalgii po ČSSR a zahrnuje druhé dotazníkové šetření. Krátce se zmiňuji i o ostalгии, která se týká východního Německa. Stesk po socialismu lze pozorovat ve všech zemích bývalého Východního bloku.

Poslední část práce obsahuje tabulku, kde jsou porovnány výsledky odpovědí na klíčovou otázku obou dotazníkových šetření a to: Zda lidé pociťují nostalgii.

Z práce vyplývá, že Rusové pociťují stále víc a víc nostalgii po Sovětském svazu, ale ne všichni, najdou se i lidé, kteří by neměnili, to jsou většinou ti, komu se daří a žije na vyšší životní úrovni.

RESUMÉ

В моей бакалаврской работе я занимаюсь актуальной темой ностальгия по СССР. В России почти каждый год проводят исследования чтобы узнать как ностальгия развивается. Первая глава теоретически обосновывает, что такое ностальгия, что её побуждает и как она проявляется в современной России. Во второй главе заключено первое расследование. С начала я определила гипотезы, которые я потом подтвердила или разубедила. Результаты исследования я дополнила фотографиями. Предпоследняя глава занимается ностальгией по ЧССР и включает второе исследование. Коротко упоминаю о остальгии, которая касается восточной Германии. Тоску по социализме можно наблюдать во всех странах бывшего Восточного блока.

Последняя часть включает в себя таблицу где сравниваются результаты ответов на главный вопрос: Чувствуют ли люди ностальгию. Из работы вытекает что русские чувствуют постоянно больше и больше тоску по Советском Союзе, но не все, возможно найти людей которые бы не хотели вернуться это большинство тех которые живут на среднем и высоком уровне.

SEZNAM CITACÍ

- [1] Nostalgie. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-03-08]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Nostalgie>.
- [2] Fenomen nostalgii na primere zhiteley Ust'yanskogo rayona Arkhangel'skoy oblasti. *Istoricheskiye issledovaniya* [online]. Moskva, 2018 [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <http://www.historystudies.msu.ru/ojs2/index.php/ISIS/article/view/200/475>.
- [3] Nostalgie: Koho přepadává častěji, ten má vyšší IQ. *Flowee* [online]. 15. 9. 2017 [cit. 2020-03-09]. Dostupné z: <https://www.flowee.cz/esprit/osobni-rust/2770-nostalgie-koho-prepadava-casteji-ten-ma-vyssii-iq>.
- [4] Rozpad Sovětského svazu. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-06-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Rozpad_Sov%C4%9Btsk%C3%A9ho_svazu
- [5] Nostalgia po SSSR. *Levada-centr* [online]. Moskva, 2003, 19. 12. 2018 [cit. 2020-03-08]. Dostupné z: <https://www.levada.ru/2018/12/19/nostalgia-po-sssr-2/>.
- [6] Boris Jelcin. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-06-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Boris_Jelcin
- [7] Ruské prezidentské volby 2012. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-06-25]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Rusk%C3%A9_prezidentsk%C3%A9_volby_2012
- [8] Puteshestviya pri SSSR i posle. *Livejournal* [online]. 18. 8. 2016 [cit. 2020-06-21]. Dostupné z: <https://filosof-a.livejournal.com/114278.html>
- [9] *Nostal'giya po SSSR* [online]. 19. 12. 2018 [cit. 2020-06-25]. Dostupné z: <https://www.levada.ru/2018/12/19/nostalgia-po-sssr-2/>
- [10] Barash R. E. O nekotorykh prichinakh sovetskoy nostalgii i osobennostyakh istoricheskoy pamyati rossiyan o sovetskom periode // *Sotsiologicheskaya nauka i sotsial'naya praktika*. 2017, str. 126.
- [11] Projev Vladimira V. PUTINA, prezidenta Ruské federace. Moskva 25. 4. 2005. Dostupné z: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931/videos>
- [12] Studio. TV, RTVI, 21. 12. 2018. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?time_continue=40&v=yy9muBnTJ54&feature=emb_title
- [13] O trendakh rossiyskogo obshchestvennogo mneniya. *Levada-centr* [online]. Moskva, 2003, 09.04.2019 [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://www.levada.ru/2019/04/09/o-trendah-rossijskogo-obshhestvennogo-mneniya/>

-
- [14] Propaganda. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-06-25]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Propaganda>
- [15] Nostalgiya po SSSR dostigla maksimuma: Pochemu rossiyanе sozhaleyut o raspade Soyuzа. *Kommersant* [online]. Moskva, 1991, 19. 12. 2018 [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.kommersant.ru/doc/3835547>.
- [16] Pensionnaya reforma. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-06-25]. Dostupné z: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0
- [17] Korruptsiya v Rossii. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: https://ru.wikipedia.org/wiki/Коррупция_в_России.
- [18] Peskov, Svanidze i Pozner — o tom, pochemu v Rossii usililas' toska po Sovetskomu Soyuzu. *BFM.RU* [online]. Moskva, 2007, 19. 12. 2018 [cit. 2020-03-18]. Dostupné z: <https://www.bfm.ru/news/402537>.
- [19] O raspade SSSR zhaleyut 50% molodykh lyudey i 70% pozhilykh. *Obshchestvennoye teledeniye Rossii* [online]. Moskva, 2012, 22. července 2019 [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://otr-online.ru/programmy/segodnya-v-rossii/nostalgiya-po-sssr-50-molodyh-lyudey-i-70-pozhilyh-zhaleyut-o-raspade-sovetskogo-soyuzа-37893.html>.
- [20] ALEKSÌJEVIČ, Svjatlana Aljaksandraŭna. *Doba z druhé ruky: konec rudého člověka*. Druhé vydání. Příbram, 2017. ISBN 978-80-87855-89-8.
- [21] Kompleksnyy obed za rubl' pyat'desyat: vse o fenomene sovetskogo obshchepita. *TV zvezda* [online]. 7. 12. 2019 [cit. 2020-06-25]. Dostupné z: <https://tvzvezda.ru/news/qhistory/content/20191271040-ajQwa.html>
- [22] Sud'ba Lenina: v Mavzoley, na kladbishche ili v muzey. *Riamo* [online]. 2012 [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: <https://riamo.ru/article/109982/sudba-lenina-v-mavzoley-na-kladbische-ili-v-muzej.xl>.
- [23] Mavzoley Lenina. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
- [24] Dvoyniki politikov na prazdnik, yubiley i korporativ v Moskve. *TV zvezda* [online]. [cit. 2020-06-25]. Dostupné z: <http://fenixevent.ru/service/artisty-na-prazdnik/dvoyniki-zvezd-i-parodisty-na-prazdnik-v-moskve/dvoyniki-politikov-na-prazdnik-i-meropriyatie-v-moskve/>

-
- [25] Barash R. E. O nekotorykh prichinakh sovetskoy nostalgii i osobennostyakh istoricheskoy pamyati rossiyan o sovetskom periode // *Sotsiologicheskaya nauka i sotsial'naya praktika*. 2017, str. 125.
- [26] Gimn Rossii. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: https://ru.wikipedia.org/wiki/Гимн_России.
- [27] Sovetskoye shampanskoye. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: https://ru.wikipedia.org/wiki/Советское_шампанское.
- [28] Naseleniye Rossii. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: https://ru.wikipedia.org/wiki/Население_России.
- [29] Sovetskoye morozhenoye. Chto my pomnim o morozhenom iz SSSR? *Retro na "Dobro est!"* [online]. 26. 5. 2014 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://retro.dobro-est.com/pishha/sovetskoe-morozhenoe-chto-myi-pomnim-o-morozhenom-iz-sssr.html>.
- [30] Moloko v treugol'nom pakete SSSR ili porozhdeniye bolezennogo bredda. *Yandex Zen* [online]. Moskva, 31. května 2018 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://zen.yandex.ru/media/id/5acb52635f4967871962fbc9/moloko-v-treugolnom-pakete-sssr-ili-porojdenie-bolezennogo-bredda-5b0d48457425f5d4eab3fe55>.
- [31] Khorosho li tam, gde nas net? *Shkola zhizni* [online]. Petrohrad, 2000 [cit. 2020-04-12]. Dostupné z: <https://shkolazhizni.ru/psychology/articles/2552/>.
- [32] Retro je v kurzu. Klasické socialistické výrobky přežily i samet. *IDNES.cz* [online]. MAFRA, 1999, 20. července 2019 [cit. 2020-06-07]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/kofola-mototechna-favorit-znacky-socialismus-pedro.A190720_115149_ekonomika_rts.
- [33] Retro zima za socíku nekončí. Výstavu v Praze navštívily desítky tisíc lidí. *Denik.cz* [online]. VLTAVA LABE MEDIA a.s, 13. 2. 2019 [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: https://www.denik.cz/ostatni_kultura/retro-zima-za-sociku-nekonci-vystavu-v-praze-navstivily-desitky-tisic-lidi-20190213.html
- [34] Lidl spouští další Retro týden, poprvé přidá i oblečení. Návrat do minulosti se mu vyplácí. *Aktuálně.cz* [online]. Economia, 1999, 28. 2. 2018 [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/lidl-spousti-dalsi-retro-tyden-poprve-prida-i-obleceni-navra/r~637859601ba611e8b8efac1f6b220ee8/>
- [35] Ostalgie – paštky v retro obalu, muzea komunismu, výstavy o „socíku“ i nespokojenost se současností. *Český rozhlas* [online]. 1997, 14. prosinec 2018 [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/ostalgie-pastiky-v-retro-obalu-muzea-kunismu-vystavy-o-sociku-i-nespokojenost-7705110>

[36] In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5>

[37] Generace. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Generace>

[38] Václav Havel. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Havel#%C4%8Ceskoslovensk%C3%BD_pr%C4%8Cezident

[39] Rozpad Sovětského svazu. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Rozpad_Sov%C4%9Btsk%C3%A9ho_svazu

SEZNAM LITERATURY

1. ALEKSÌJEVIČ, Svjatlana Aljaksandraŭna. *Doba z druhé ruky: konec rudého člověka*. Druhé vydání. Příbram, 2017. ISBN 978-808-7855-898.
2. FIGES, Orlando. *Natašin tanec: kulturní dějiny Ruska*. Praha: Beta-Dobrovský, 2004. ISBN 80-729-1122-8.
3. FITZPATRICK, Sheila. *Každodenní stalinismus: obyčejný život v neobyčejné době: Sovětské Rusko ve 30. letech*. Vydání 1. Praha: Academia, 2018. 537 stran, 8 stran obrazových příloh. Šťastné zítřky; sv. 28. ISBN 978-80-200-2812-9.
4. GROYS, Boris. *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená kultura v Sovětském svazu ; Komunistické postskriptum*. Praha: Akademie výtvarných umění v Praze, Vědecko-výzkumné pracoviště, 2010. Edice VVP AVU. ISBN 978-808-7108-178.
5. ZUBOV, Andrej Borisovič, ed. *Dějiny Ruska 20. století*. Vydání první. Praha: Argo, 2014-2015. 2 svazky. ISBN 978-80-257-0921-4.

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ

- Obrázek 1 - Sovětská propaganda oslavující jednotu sovětských republik (Zdroj: Sovětská propaganda oslavující jednotu sovětských republik [online]. [cit. 2020-06-21]. Dostupné z: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dc/USSRRepublicsPoster.jpg>) 11
- Obrázek 2 - Sovětská jídelna (Zdroj: Sovětská jídelna [online]. [cit. 2020-06-21]. Dostupné z: https://mcdn.tvzvezda.ru/storage/news_other_images/2019/12/07/d16481aef11143f1ab4f823d53fdf795.jpg) 17
- Obrázek 3 - Sovětská kavárna (Zdroj: Sovětská kavárna [online]. [cit. 2020-06-21]. Dostupné z: https://storage.myseldon.com/news_pict_B0/B03CD5C8BB0738470F7AA7BC2DA090B6) 17
- Obrázek 4 - Fronta na mauzoleum Lenina 2018 (Zdroj: vlastní) 18
- Obrázek 5 - Pouliční herec v kostýmu Stalina (Zdroj: vlastní) 19
- Obrázek 6 - Čokoláda «Аленка». Alenka. Alenka.ru [online]. 2016 [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://www.alenka.ru/upload/iblock/bb9/bb9c4eb7d674605253aa90d0ca9c598b.jpg> 20
- Obrázek 7 - Nový design Sovětského šampaňského 2017. Unipack. Unipack.ru [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: https://news.unipack.ru/light_editor_img/images/2017-11-1/file1509097470.jpg 21
- Obrázek 8 - Různé druhy zmrzliny ze SSSR. Yandex. Yandex.ru [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: https://avatars.mds.yandex.net/get-zen_doc/49613/pub_5c2e3b1c8655d100a95f66b5_5c2e40ea7f172e00ac05ee3e/scale_1200 27
- Obrázek 9 - Zákusek „Картошка“. Povar. Povar.ru [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: https://img.povar.ru/main/91/06/04/a6/pirojnoe_kartoshka_iz_panirovochnih_suharei-223227.jpg 28
- Obrázek 10 - Lidé pijící sodovku z automatu. Twitter. Twitter.com [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://pbs.twimg.com/media/EZLnKfoWAAA3MHA?format=jpg&name=small> 28
- Obrázek 11 - Ovládání automatu. Fishki. Fishki.net [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://cdn.fishki.net/upload/post/201502/24/1440421/26913299.jpg> 28
- Obrázek 12 - Etiketa limonády. Auction. Auction.ru [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: https://static.auction.ru/offer_images/2016/04/15/02/big/C/C5KIRlrfUsc/etika_tka_limonad_lesnaja_jagoda.jpg 29
- Obrázek 13 - Přeprava pyramidových balení. Fishki. Fishki.net [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://cdn.fishki.net/upload/post/2017/03/08/2236386/7-0.jpg> 30
- Obrázek 14 - Způsob balení mléka. Pikabu. Pikabu.ru [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: https://cs9.pikabu.ru/images/previews_comm/2017-07_2/149932816913772436.jpg 30

Tabulka 1 - Informovanost o nostalgii po SSSR (Zdroj: vlastní).....	24
Tabulka 2 - Projevy nostalgie po SSSR (Zdroj: vlastní)	24
Tabulka 3 - Nostalgie po SSSR (Zdroj: vlastní).....	25
Tabulka 4 - Důvody nostalgie (Zdroj: vlastní)	26
Tabulka 5- Povědomí o nostalgii (Zdroj: vlastní)	37
Tabulka 6 - Cítíte nostalgii? (Zdroj: vlastní).....	38
Tabulka 7 - Porovnání nostalgie Rusové x Češi (Zdroj: vlastní)	41
Graf 1 - Index nostalgie po SSSR. Zdroj dat www.levada.ru sestavila autorka.....	8
Graf 2 - Nostalgie po SSSR, Zdroj dat www.levada.ru sestavila autorka. Hodnoty jsou uváděny v procentech.	10

Пříloha P1: Dotazník 1

Тоска по СССР

Здравствуйте! Это исследование - часть моей бакалаврской работы. Результаты этой анкеты помогут мне в дальнейшем. Благодарю заранее!

*Povinné pole

1) К какой возрастной категории вы относитесь? *

- 18-24
- 25-34
- 35-54
- 55+

2) Где Вы живете? *

- В городе
- В деревне

3) Наблюдаете ли Вы ностальгию по СССР в вашей среде и обществе? *

- Да
- Нет
- Немного

4) Как она проявляется?

5) Жили ли Вы во времена СССР? *

- Да
- Нет

6) Чувствуете ли Вы ностальгию по СССР? *

- Да
- Нет
- Не хочу отвечать

7) Если да, то почему?

8) Чувствуете ли Вы ностальгию по какой-нибудь продукции или настрою у общества?

9) Как Вы думаете, почему те, кто не жил во времена СССР, жалеют о его распаде? *

PŘÍLOHA P2: DOTAZNÍK 2

Nostalgie po Československu pod vládou Komunistické strany (1948-1989)

Výsledky tohoto dotazníku slouží jako podklady k bakalářské práci. Předem Vám děkuji za vyplnění.

*Povinné pole

1) Do jaké věkové kategorie patříte? *

Označte jen jednu elipsu.

- 18-24
- 25-34
- 35-54
- 55+

2) Pociťujete ve svém okolí nostalgii po této době? *

- Ano
- Ne
- Mírně

3) Pokud ano, jak se projevuje?

4) Žili jste v letech 1948-1989? *

- Ano
- Ne

5) Pociťujete Vy osobně nostalgii po této době? *

- Ano
- Ne
- Nechci odpovídat

6) Pokud ano, proč?

7) Stýská se Vám po nějakých věcech, potravinách nebo akcích té doby? Po jakých?
